

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt: 3, Sayı: 1, Bahar 2012

İNÖNÜ UNIVERSITY
JOURNAL of the FACULTY of DIVINITY

Volume: 3, Issue: 1, Spring 2012

Kelime-i Şehâdetin Anlamı Üzerine

Hasan HANEFİ*

Çev. Mehmet KUBAT**

Özet: Bu çalışmada yazar, İslâm'ın birinci şartı ve Müslüman sayılmanın ilk rükünü olan "Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed O'nun elçisidir" şahadetinin tarihte ve günümüz dünyasında ifade ettiği anlamlar üzerinde odaklanmaktadır. Ona göre kelime-i şehâdetin tarihte insan hayatının hemen her alanını kuşatıcı zengin kapsamı, modern zamanlarda salt iki dudak arasından çıkan boş ve anlamsız bir söz dizgesine dönüştürülmüştür. Bu bağlamda Müslüman ferdin asrın ruhunu iyi okuması, çağdaş dünyada gelişen olay ve olgular arasındaki ilişkileri iyi kavraması, meselelerin künhüne vâkıf olması ve en önemlisi de kendisine bahşedilen akıl ve irâde yetilerini doğru kullanması kelime-i şehâdetin bugünkü anlam alanı içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle Müslüman ferdin, özgün anlamından saptırılmış kelime-i şehâdeti defalarca tekrarlayacağına, asrın sahte ilâhlarını tanıyıp onları reddederek bu cümleyi bir defa söylemesi daha evlâdır.

Anahtar Kelimeler: Tevhid, kelime-i şehâdet, akıl,özgür irâde, çağdaş ilâhlar.

Abstract: *-The Meaning Of The Kalima Shadah (Confession Of Faith)-* In this paper, the author focuses on meanings of the historical and modern conception of the kalima shadah (confession of faith): "There is no god but Allah and Muhammed is his Messenger" which is the first requirement of Islam and the first element to be considered as a Muslim. According to him the rich comprehensiveness of the

* Bu makale, Mısırlı çağdaş İslâm düşünürü Hasan Hanefi'nin *ed-Dîn ve's-Sevra fi Mısır* adlı eserinin VII. cildi (*el-Yemîn ve'l-Yesâr fi Fikri'd-Dîni*, Kahire, Ts.) içinde, 147-161 sayfeleri arasında yer alan "ماذا تعني: أشهد الا إله الا الله وأن محمدا رسول الله" başlıklı kısmın tercümesidir. Konunun ve metin içerisinde geçen bazı kelime ve deyimlerin daha iyi anlaşılabilmesi için dipnotlar tarafımızdan eklenmiştir.

** Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi.
e-posta: mehmet.kubat@inonu.edu.tr

kalima shadah, circles almost every field of life in history, was turned into a futile and meaningless word ordering. Concordantly modern meaning field of the kalima shadah includes entrance of Muslim individual into spirit of the age, grasping the relations among the events and the phenomena building the modern world, being very competent on the matters, and at the utmost importance using his mind and will skills on the right way. Herewith instead of repating the misrepresented meaning of the kalima shadah from its authentic meaning repeatedly, it is better for Muslim individual to recognize the false gods of the age and reject them then say this sacred words once.

Key Words: Oneness, the kalima shadah (confession of faith), reason, free will, modern gods.

GİRİŞ

Dinî duygularımızın aevlenerek zirveye çıktığı bu mübarek Ramazan ayında, gösteriş yönü öne çıkan nafil ibâdetleri çoğaltarak, mevlilere katılarak, câmi ve minareleri ışıklarlara süsleyerek, yollarda gezinirken Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarını mırıldanıp daha fazla tesbîh ve hamd ederek, kamu taşıma araçlarına ellerimizde uzun tespihlerle binerek, oruç tutmayanları azarlayıp onlarla ilgi ve alakayı keserek, devletin ramazan ihtiyaçlarını karşılamamız için temin ettiği parayı, sofralarımızı süsleyecek ithal erzaklar almak ve bir de iftar ile sahurda davul çalıp mâni söyleyerek gösteri yapan meddahlara vermek için harcayarak hislerimizi dışa yansıtırız.

İşte bu ortamda, dini üzerinde birazcık tefekkür eden fert, burada biraz duraklar ve dininin asılları ve rükünlerinin ne olduğu hakkında bir miktar fikir teatisinde bulunursa, “İslâm beş şey üzere kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Kâ'be'yi haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak”¹ meâlinde aktarılan meşhur hadiste belirtildiği gibi, İslâm'ın ilk rüknünün “ لا إله إلا الله محمد رسول الله: Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed O'nun kulu ve elçisidir” düsturuna şehâdet etmek” olduğunu fark etmekte güçlük çekmez.

Bu şehâdet, bizim her namazdan önce getirdiğimiz, Müslümanın âdeta adı gibi bilip her gün defalarca tekrarladığı şehâdetdir. Yine bu şehâdet, dile getirip kabullenen kimsenin malının ve canının korunmuşluğunu teminat altına alan şehâdetdir. Bu şehâdetle birey, İslâm cemaatine dâhil olmuş olur ve bunu telaffuz edince de artık ümmetin bir ferdi sayılır. Bundan böyle hukukî anlamda ümmetin her bir bireyi hangi haklara sahipse, şehâdeti getirerek ümmetin

¹ Hadis için bkz. Buhârî, İmân, 1, 2; Müslîm, İmân, 19, 22; Tirmizî, İmân, 3; Nesâî, İmân, 13.

bir ferdi olan kimseye de o haklar vardır: İslâmî bir geçmişe sahip olan birçok ülkenin bayrakları üzerinde bir sembol haline gelen bu şehâdet, ümmetin her bir bireyine ne gibi yükümlülükler yüklüyorsa, şehâdeti yeni getirene de o yükümlülükleri yükler...

Dini üzerinde tefekkür eden ve Kelime-i Şehâdet'i getiren fert, daha sonra bu kaziyenin zorunlu bir sonucu olarak kendi kendine şu soruyu sorar: "Şu modern çağda «أشهد الا إله الا الله وأن محمدا رسول الله :: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet ederim» ifadesi ne anlam ifade eder?"

(Bu sorunun cevabı şudur:) "Şehâdet", üç temel ibareden oluşur:

1. "Şehâdet ederim ki",
2. "Allah'tan başka ilâh yoktur" ve,
3. "Muhammed (s.a.v.), Allah'ın elçisidir."

Şimdi bu üç temel ibarenin anlam alanı üzerinde tek tek durmak istiyoruz:

1. "Şehâdet" Ne Demektir?

İnsanlar, hatalı bir çıkarsama sonucu, şehâdetin mücerret kuru bir laftan ibaret olduğunu ve ferdin Kelime-i Şehâdet'i yalnızca diliyle telaffuz etmesiyle Müslüman olacağını sanıyor. Bu düşünceyi, yani Kelime-i Şehâdet'i yalnızca dille telaffuz etmenin kişiyi mü'min yapmaya yettiğini kelâmî ekollerden Mürchie, fakihlerden de Ebû Hanîfe² benimsemiştir. Bu yorum, şehâdeti, değeri ol-

² Yazar Ebû Hanîfe'nin de tıpkı Mürchie gibi yalnızca dil ile telaffuzu iman için yeterli gördüğünü iddia ediyorsa da, bu sav, gerçeği tam olarak aksettirmemektedir. Her ne kadar o, bazı kesimler tarafından Mürçî olmakla itham edilmişse de, gerçekte Ebû Hanîfe'nin fikirleri ile Mürchie mensuplarının görüşleri tam olarak örtüşmemektedir. Nitekim Mürchie ve Kerrâmiye fırkaları, imanı sadece tasdik-i kavlden ibaret görürken, Ebû Hanîfe, iman için bilgi, tasdik ve ikrar unsurlarını gerekli görmüştür. O, *el-Fıkhu'l-Ekber* adlı eserinde "İman eden kimse, kendi fiili, ikrarı ve tasdiki ile, Allah'ın da ona olan tevfiği ve yardımıyla iman etmiştir" diyerek bu hususa açıklık getirmiştir. (Ali el-Kârî, *Şerhu Kitâbi'l-Fıkhi'l-Ekber*, Beyrut, 1984, s. 73). Ebû Hanîfe'ye göre bir insanda imanın gerçekleşmesi için, onun şüpheden arınmış kesin bilgiye sahip olmasının yanı sıra bu bilginin doğruluğunu da kesin olarak tasdik etmesi ve bu kararını sözlü olarak açıklaması gerekir. (Ebû Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit, *el-Âlim ve'l-Muteallim*, Nşr. M. Zâhid el-Kevserî, Trc., Mustafa Öz, *İmam-ı Azamın Beş Eseri* içinde, İstanbul, 1981, s. 11). Bununla birlikte Ebû Hanîfe'nin mü'min vasfını kazanabilmek için *el-Âlim ve'l-Muteallim* adlı eserinin bir başka yerinde marifet ve tasdiki yeterli görmesini (Ebû Hanîfe, *el-Âlim ve'l-Muteallim*, s. 31) dikkate alarak, onun mârifet ve tasdiki aslı, ikrarı da tâli birer unsur olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Yusuf Şevki Yavuz, "Ebû Hanîfe", *DİA*, İstanbul, 1994, X/141.

mayan alelâde bir ilan ve hiçbir derinliği bulunmayan sıradan bir söz haline getiriyor. İnsanın düşünce bağlamında ona hiçbir anlam yüklemeyen, üzerinde hiç düşünmeden, onu amelle de doğrulamadan Kelime-i Şehâdet'i yalnızca dil ile ikrar ederek Müslüman olduğunu sanması ne kadar da büyük bir safilliktir!.. Gerçi hemen hepimizin, bütün namazlardan önce okunan ezanlarda geçen şehâdeti duyduğumuzda, ondan anladığımız şey de bundan pek farklı değil!.. Yine namazların sonunda tahiyâtta otururken parmaklarımızı kaldırıp Kelime-i Şehâdet'i getirdiğimizde de ondan anladığımız şey bunun ötesine geçmez. Yolda bir cenaze ile karşılaştığımızda Kelime-i Şehâdet'i getirdiğimizde de ondan anladığımız şey bundan farklı değil!.. Yine bir bireyin veya topluluğun başına gelen bir musibeti ilk duyduğumuzda hemen getirdiğimiz şehâdetten de anladığımız şey aynıdır. Aynı şekilde ümmetimizi diğer milletlerden ayırmak için şehâdeti telaffuz ettiğimizde de ondan farklı bir şey anlıyoruz değiliz.

Şayet biz (şehâdetin anlamına uygun bir yaşamı sahiplenme konusunda) daha cesur ve daha dindar olduğumuzu iddia ediyor, ayrıca daha fazla aydınlanmak istiyorsak, şüphesiz bu iddiamıza düşüncemiz de eşlik etmelidir. Oysa biz şehâdet kelimesini telaffuz ettiğimizde, bu terimin anlamının yalnızca "Allah vardır ve birdir" den ibaret; ulûhiyetin de salt bir ispat (olumlama) ve nefy (olumsuzlama) meselesi olduğunu sanıyoruz. Aynı zamanda getirdiğimiz bu şehâdetin, tanrıların sayısının bir olduğuna işaret eden mücerret sayısal bir ibare olduğunu zannediyoruz. Bu da bizim şehâdeti ne denli sıradanlaştırdığımızı, ona içi boş bir söz olmaktan öte bir mana yüklediğimizi, dahası onu içeriksizleştirip mücerret bir fikirden başka bir anlam katmadığımızı gösterir.

Hepimiz Yüce Allah'ın "bir tek" olduğu bilgisine sahip bulunuyoruz. Fakat sorarım size, bu bilgi bize ne tür yükümlülükler yüklüyor? Yine bilinç ve bireyin varlığı açısından bu bilgi ne anlam ifade ediyor? Ayrıca bu bilginin dış dünyamızdaki etkisi nedir? Cevap: Hiçbir şey! Bu, içi boş, kuru bir bilgi olmaktan öte gitmeyen, değerden yoksun bir bilgidir...

Bizler, Allah'ın bir tek olduğunu hakkıyla bilseydik, buna içtenlikle ve layıkı veçhile inansaydık, O'na hiçbir şeyi ortak koşmazdık. Şirk, Allah'ın sayısının iki veya daha fazla olduğunu kabul etmek değildir. Bilakis şirk, istek, duygu ve amaçlar hususunda Allah'a ortak koşmayı ifade eder. Halbuki bizim çoğumuzu (ortağı olmayan Allah'ın birliği, dolayısıyla da O'nun emir ve yasaklarına uygun davranma fikri değil de), dışarıda ve içeride meşrû olmayan yollardan kazanma arzusu, makam arayışı ve yetki hırsı ya da bastırılmış (shevî) duyguların peşinden koşma gibi etkenler harekete geçirir. Bilinmelidir ki, kuru bir laftan öteye geçmeyen salt Allah'ın bir olduğu bilgisi, gerekleri yerine getirilmediği sürece, âcizlerin bilgisidir...

İnsan, ne kadar çok dindarsa, ne kadar daha çok tefekkür ehliyse ve ne kadar daha derin bir bilince sahipse, işte o oranda da şehâdetin, ferdin onu yaşayacağı, onu hissedeceği ve onu şuur haline getireceği bir anlamı olur. Bundan dolayı da “Allah vardır ve birdir” bilgisi, insanın hayatına ve varlığına daha fazla eşlik eder. Böylece insan bu ibarenin anlamı konusunda daha fazla bilinç sahibi olur, onun gerekliliklerini daha ziyade hisseder ve onun gönüldeki etkisini daha çok idrak eder. Böylece insan, şehâdeti getirdiği zaman, bu kavramın kapsamına giren şeyleri kast eder ve bunları bizzat içinde hisseder. Fakat bu tür bir şehâdet anlayışını sahiplenmeyen fert, iç dünyayı aşamadığı ve dış dünyadaki talep ve yükümlülükleri de gerçekleştiremediği için, bir türlü âcizlerin imanının seviyesini aşamaz. Bu durumda “Allah” mefhumu, zihinlerde kapalı, gizli, sırf içte var olan potansiyel bir güç olarak, sadece sevimli, yalnızca kulağa hoş gelen, salt içi boş bir mefhum olarak bulunur ki, bu da harekete geçirmeyen ve sürüklemeyen, diriltmeyen ve bir aktiviteye sürüklemeyen salt bir bilinç olarak kalır. Çoğu zaman da insanın hayatına daha fazla eşlik eden duygusal unsurlar, bu inancı kolaylıkla ortadan kaldırır. Bundan dolayı insan, ulûhiyetin gücüyle hareket etmekten ziyade; kazanma, şöhret, karşıt cins (şehvet) ve korku dürtüleriyle daha fazla hareket eder. Bundan dolayı onunla günlük hayatın meseleleri ulûhiyetin gücüyle çatışır. O zaman insan, sırf içte bulunan potansiyel bir ulûhiyet anlayışıyla hareket etmekten çok, devlet tarafından desteklenen rızık peşinde koşar.

Eğer Yüce Allah’a açık bir bağlılıkla bağlanıp, “لا إله إلا الله : Allah’tan başka İlâh yoktur” ilkesinin gerektirdiği bedeli ödeme niyetimiz varsa, pratikte yüz yüze olduğumuz kitlelerin problemleriyle daha çok haşır neşir olursak, fedakârlık yapmaya daha fazla hazır bulunur, bunun için de daha fazla cesur olur ama daha az korkak olursak, kirlenmiş formalite resmi görevlere daha az bulaşır ve böylece kendimizi daha çok temiz tutmayı başarırız, işte o zaman getirdiğimiz şehâdet sırf içsel bir söz olmaktan kurtulur ve dış dünyaya etki eden bir düşünce haline gelir... Evet, işte o zaman şehâdet, kuru bir laf olmaktan çıkar ve sadece bir mâna, yalnızca ardında bir şey olmayan bir bilinç olarak kalmaz; bilakis sözün kendisiyle gerçekleştiği bir amel, anlamını pratiğe yansıtan bir eylem olur. Bu durumda bilinç, salt gönül hoşnutluğu olmaktan ve durağanlıktan çıkıp hareket ve aksiyona dönüşür. O zaman çeşitli şekillerde kuşatılmış olan potansiyel güçler harekete geçer, âtil bırakılmış olan enerji pratiğe yayılır ve kendisini işlerlikten alıkoyan şeyleri kaldırıp atar. Bu da inşâyı, oluşumu meydana getirir. O zaman kitleler, tarihteki bir harekete dönüşür. İşte bu, fakihlerin ve toplum islahatçılarının Teorik Tevhid ile Pratik Tevhid’i birbirlerinden ayırırlarken; ikincinin (Amelî/Pratik Tevhid) birinciye (Nazarî/Teorik Tevhid) ait ve onun kapsamında olduğunu; Müslümanların Pratik Tehvid’i

bırakıp yalnızca Teorik Tevhid'e inandıkları zaman çöktüğünü, onların düzelmeleri, ilerlemeleri ve kurtuluşlarının ancak Tevhid'in bedelini ödemeleriyle mümkün olabileceğini söylerlerken kastettikleri şeydir ki, o da amel (eylem) dir.

O halde şehâdet, yalnızca kuru bir söz söylemek veya sıradan bir tanıklık yapmaktan ibaret değildir. Tersine şehâdet, cemaatin içinde bulunmayı ve içinde yaşadığı döneme şahitlik yapmayı, yani asrının ruhunu okumayı gerektirir. Şehâdeti söyleyen kimse, "Nazari/Teorik Tevhid"e sarılıp "Ameli/Pratik Tevhid"i bırakanların içinde buldukları olumsuz durum için, "bu, bir hastalıktır; bu, zenginlik içinde fakirliktir; bu, aslında Müslümanların topraklarını bir işgaldir; bu, insanlık için çıkarılmış en hayırlı ümmet olan Müslümanların geri kalışıdır ve ben bütün bu olumsuzlukları ortadan kaldıracam!" diye haykırması gerekir.

Bilindiği üzere **şehâdet** sözcüğü, "*şe-hi-de*" kökünden türemiştir ve bir taraftan "ilan", öbür taraftan da "reddetmek", yani "mahkûm etmek"tir. Şehâdet, bir yandan ispattır (olumlama), öbür yandan da nefydir (olumsuzlama). Şehâdet, tavır almaktır ve hakka destek olmaktır. Yani şehâdet, asrın ruhunu iyi okumak, zamanı iyi anlamak, olay ve olguların künhüne vâkıf olmak, onları iyi analiz edip çağın sorunlarını Yüce Allah'ın irâdesi doğrultusunda çözmektir. Her kim söz ve amelle asrının ruhunu iyi kavrar, bu bağlamda düşünce ile pratik arasındaki ayırımı reddederek toplumsal şartlarla Allah'ın kelâmı arasındaki mesafeyi ortaya çıkarır ve bu amaç uğruna ölürse, işte o kimse şehîd sayılır. Gerçekte şehîd, asrına tanıklık eden, döneminde meydana gelen olay ve olguların künhüne varan kimsedir. Nitekim bazı âlimlere göre şehîd, "pazarlık yapmadan ve şehâdet kelimesinin kapsadığı anlamları birbirinden ayırmadan insanların durumuna tanıklık yapan kimse"dir. Bu durumda şehâdet, "insanın bulunduğu her yerde, girdiği her ortamda, beraber olduğu her toplumda öncelikle eliyle, yani fiil, hareket ve tavırlarıyla; daha sonra diliyle, yani hakkı ortaya koyup ilan ederek; ayrıca bilincinin temiz tutulması için de kalbiyle iyiliği emir ve kötülüğü yasaklaması (emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker)" dır. Rüşvetler, çekici teklifler, ceza tehditleri karşısında kalplerin ve ahitlerin bozulması için şehâdet bincinin her zaman diri ve temiz tutulması şarttır.

2. “لا إله إلا الله: Lâ İlahe İllallah” Ne Demektir?

Sarf dilbilimi³ açısından bakıldığında şehâdet cümlesi, (لا) edatıyla olumsuzlanmış ve (لا) edatıyla da istisna edilmiş bir terkipten oluşmaktadır. Eğer şehâdetin mânasını bilmek istiyorsak, dilbilimcilerin dedikleri ve öğütledikleri gibi, yine okullarda (dilbilgisi derslerinde) öğrendiğimiz şekilde nefy ve istisna edatlarını kaldırmamız gerekir. “لا إله إلا الله: Allah’tan başka İlâh yoktur” ibaresiyle bunu yaptığımızda ve önce (لا)’yı, sonra da (لا)’yı kaldırdığımızda, geriye İlâh Allah (الله) veya ilâh ilâh (إله) ya da Allah Allah (الله) kalır. Bu Mantık dilinde var olanın anlaşılması demektir. Çünkü biz mevzû’yu mahmûl (özneyi yüklem), mahmûl’ü de mevzû (yüklemi de özne) yapıyoruz.⁴ Ya da mevzûyu ve mahmûlü (özne ve yüklemi) iki defa tekrar ediyoruz. Her hal-ü karda bu ibare teori veya mâna bakımından hiçbir şey ifade etmez.

Oysa ibare, amelî (pratik) bir tavra delalet etmektedir. Daha dakîk bir ifadeyle söyleyecek olursak, bu ibare mü’minin gerçekleştirdiği bilinç fiillerinden iki fiile birden delâlet eder: Birincisi لا إله إلا الله: İlâh nâmına hiçbir şey yok) derken kişinin yaptığı red (fiili) dir ki, bu, ferdin çağdaş bütün sahte ilâhları reddetmesi, onları kaldırıp atması, ayıklaması ve onları damgalaması; elle, dille ve kalple söz konusu sahte ilâhları ortadan kaldırmasıdır. İşte bu, kişinin onlar aleyhine şahitlik etmesidir.

Her çağın ilâhları vardır. Bizim asrımızın ilâhları ise mal, otorite, makam, mevki, karşıt cins (erkek için kadın, kadın için erkek) ve diğer sahte ilâhlardır. Bunlar öyle ilâhlardır ki, bizdeki en etkin itici gücü temsil ederler. Herkes mal arar ve dilini sarkıtıp soluyarak söz konusu malın peşinden koşar. Dirhemini kulu olan kahrolsun/burnu yere sürtünsün (rezil rüsvay olsun) ve dinarın kulu olan kahrolsun/burnu yere sürtünsün (rezil rüsvay olsun)⁵ ki, insan bu hususta

³ Sarf İlmî, Nahiv İlmî’yle birlikte Arap dil gramerinin iki temel ilim dalını oluşturur. Sarf İlmî, Arapça sözcüklerin kelime yapılarını ve bilhassa çekimlerini incelerken, Nahiv İlmî ise kelimelerin cümle içerisindeki kullanışlarını, sözcüklerin sonlarında meydana gelen değişiklikleri ve bunların sebeplerini konu edinir. Bu nedenle Sarf için “kelime bilgisi”, Nahiv için ise “cümle bilgisi” (syntax) adı verilmektedir. Bkz. Hüseyin Tural, *Temel Sarf Bilgileri*, İstanbul, 2011, s. 9.

⁴ Mantıkta kendisiyle hükmedilen terime “mahmûl”, hükme konu olan ifade eden terime ise “mevzû” denilmektedir. (Krş. Tehânevî, *Keşşâfu Istilahâtî'l-Fünûn*, I, 356). Türkçe’deki özne “mevzû”, yüklem ise “mahmûl”ün karşılığıdır. Bkz. Molla Halîl es-Siirdî, *Kitâbu İsa-goci fi'l-Mantık*, Thk. Sadreddin Yüksel, İstanbul, Ts., s. 11.

⁵ Yazar burada Hz. Peygamber’in “Kahrolsun/burnu sürtünsün altına, gümüşe ve lükse tapan kimse! O, kendisine verilice hoşlanır, fakat kendisine verilmeyince kızar! Kahrolsun, burnu sürtünsün, boynu altında kalsın! Bir yerine diken battığında çıkaramı olmasın!” (Krş. Buharî, Cihâd, 70, Rikâk, 10; İbn Mâce, Zühd, 8) hadisine göndermede bulunmaktadır.

bir kanun ve kural gözetmez ve bu yine bu konuda hiçbir bir hak hukuk tanımaz. Bu kimseler için mühim olan yegâne şey, yalnızca para, simsarlık, çalıp çırpma, kâr ve kazançtır. Bunun yolu da kanuna karşı yol bulma, hile yapma, vergilerden kaçırma, ithal ve ihraç ruhsatlarını elde etmek için idarecilere yağçılık yapıp onlara peşkeş çekme gayreti ve karaborsacılık yapmadır.

Başkaları (ikinci grupta yer alanlar) ise, boyundurukları altına alma ve onlara tahakküm etme sevdasıyla insanlar üzerinde egemenlik kurmanın yollarını araştırıyor, makam elde etmek için yöneticilerin eteklerine yapışıyor, kendilerini desteklemek amacıyla hızla ve çabucak onların aldıkları bütün kararları haklı göstermeye çalışıyor ve onların adımlarını izleyerek şahsiyetlerini övüyorlar. Bunlar aynı zamanda “bildircin eti ve kudret helvası”⁶ beklentisiyle kendilerini gönüllü meddâh ve gazelci yapmışlardır. Bazen bu kimselerin mal ve mülk elde etme beklentisiyle “bildircin eti ve kudret helvası”na ek olarak beledikleri şeylerin listesi daha da uzayabiliyor...

Üçüncü bir grup ise daima şöret peşinde koşar. Bu kimseler her hususta “ilk sırayı alma” konusunda son derece arzuludurlar. Bunlar, kamu maslahatı feda edilse bile, unutulmuş kişilikleri ön plana çıksın, medya organlarında kendilerinden sık sık söz edilsin, kendilerinden bahsetme alabildiğine çoğalsın, iddia ettikleri gözde konumları daha da pekişsin diye meclislerde hep ön plana çıkmak isterler. Bu kimseler, rol peşindeki liderlik sevdası uğruna hiç çekinmeden vatanın birliğini de feda ederler.

Dördüncü bir grup da bastırılmış şehvî duyguları ön plana çıkarır, bunun için didinip çırpınır, bu meseleyle hemhal olur ve daima cinselliği gündemde tutarak zamanlarını heba ederler. Bu kimselerin bulunduğu ortamlarda, gündelik konuşmalarda ve halk arasında yapılan yerel nüktelerde sürekli ve vurguyla karşıt cins zikredilerek her zaman cinsellik öne çıkarılır. Söz gelimi bu kimseler Heram Caddesi’ndeki⁷ gece eğlencelerinden ve dans törenlerini arttırmaktan bahsederler. Bunlar, önündeki kanunî engelleri dile getirerek, açıktan öpüşmelerin serbest olmasını isterler. Yine bu kimseler, davet ilanlarında ya da reklamlarda bu tür uygulamaları engellemeyi amaçlayan kuralların yanlışlığını gündeme getirerek, bu tür uygulamaların, tıpkı bir film sahnesinde rol gereği evlenme isteğiyle yapılan alelade bir oyun gibi varsayılmasını isteyerek, bu eylemleri sıradanlaştırmak istiyorlar. Ayrıca bu kimseler, toplumun sahiplen-

⁶ Yazar burada Yüce Allah’ın İsrailoğullarına hitaben söylediği “*üzerlerine bulutu da gölgelik yaptık ve onlara gökten kudret helvası ve bildircin indirdik*” (A’râf, 7/160) ve “*üzerinize kudret helvasıyla bildircin yağdırdık*” (Tâhâ, 20/80) âyetlerine göndermede bulunuyor.

⁷ Heram, Kahire’de Cizze bölgesinden başlayıp Piramitler’de biten önemli bir caddenin ismidir. Bkz. <http://ar.wikipedia.org>

diği iffetli davranma ya da insanları küçümseyerek tepeden bakma ve kibirli davranma gibi alışkanlıkları tiksinti verici olarak görme gibi davranışları aşırı bir üslupla gündemlerine taşıyarak, bunlar üzerinden muhafazakârlıkla alay ederler. Bu kimseler, temiz kalma, dinine sarılma, örtünmenin farziyeti, abdest bozulmasın diye nâmahrem kadınlara dokunmama veya araya şeytan girmesin diye kadınlarla oturmama gibi muhafazakârların sahiplendikleri tavırlarla alay ederler.

İnsan, red (لا إله إلا الله) fiiliyle bu asrın ilâhlarını ortadan kaldırmaya güç yetiremeyince... Keşke hiç değilse bu ilâhlardan yalnızca birini ortadan kaldırıncaya kadar kendisine yaşama gücü verilseydi!.. Bireyin kendisinde ikinci fiil olan “لا إله إلا الله: İlâh olarak yalnızca Allah vardır” ile “hak olan bir tek ilâh vardır” bilinci oluşmaktadır ki, böylece “o da Allah’tır” şeklindeki müspet hakikat ispatlanmış olmaktadır. Tevhid, herkesin önünde eşit olduğu genel bir ilkedir. “Allah”ı, kendi tanrı tasavvuru ve anlayışıyla yorumlamaya hiç kimsenin hakkı yoktur. Zira söz konusu (hiçbir ilâh yoktur, yalnızca Allah vardır) genel ilkesi karşısında herkes eşittir. Bir kimsenin, Yüce Allah’ın kendi özel hesabı için çalıştığını iddia etmesi olacak şey değildir. Çünkü bir ferdin lehine diğerinin ise aleyhine kayırmanın söz konusu olmadığı bu genel ilke, bireylerin hepsini kapsar. Her kim Yüce Allah’ın kendi özel hesabına çalıştığını iddia eder ve bu anlayışından hareketle insanlar üzerine egemenlik kurarak asrın ilâhlığına soyunursa, behemehal o kimsenin ortadan kaldırılması gerekir. Onu, mutlak surette sahte tahtından indirmek gerekir!..

Peki nasıl olur da insan nefisini ilâh edinir?

Günde bir defa yerine onlarca defa “لا إله إلا الله : Allah’tan başka İlâh yoktur” cümlesini tekrar eden Müslümanın, önce red (لا إله إلا الله: ilâh nâmına hiçbir şey yoktur), sonra da kabul (لا إله إلا الله: yalnızca Allah vardır) ameliyesinde bulunması, önce asrın diliyle, yani çağdaşlarının anlayacağı üslupla bütün sahte ilâhları reddetmesi, sonra da insanları, egemenliği ele geçirmeleri ve ekonomiyi tekellerine almalarından dolayı ulûhiyet iddiasında bulunan söz konusu sahte ilâhlara karşı ayaklandırması daha evlâdır. Yine günde defalarca Kelime-i Şehâdet’i tekrarlayacağına, insanlara tahakküm ederek parayı, mal ve mülkü kendi ellerinde tutan ve böylece ulûhiyetin kendi tekellerinde olduğunu vehmettiren söz konusu yalancı tanrıların yürürlükteki kanun ve kurallarını reddetmesi Müslüman için daha önceliklidir. Sonra Müslüman, herkesin önünde eşit olduğu Tevhid ilkesine bağlanmayı kabul etmelidir. Bu şuurla hareket eden Müslümanın, farklı sınıfların olmadığı, sulta ve tahakkümün bulunmadığı yeni bir toplum inşa etmesi şarttır. Ancak bina olmadan yıkım, yıkım olmadan da bina olmaz. Müsbet olmadan selb (menfî), selb olmadan da müsbet olmaz. O halde

bizim öncelikli görevimiz, toplumsal eleştiriyi diri tutmak, bu asrın ayıp, kusur ve günahlarını ifşa etmek, sonra da ümmetin özgürlük, adâlet ve eşitlik ilkele-rine dayalı binasını yeniden inşa etmektir...

İşte “لا إله إلا الله : Allah’tan başka İlâh yoktur” şehâdetinin işaret ettiği Tevhid’in gerçek mânası budur. Yani Tevhid, kararlarında, gidişatında ve fiille-rinde hür olması için, insanın, kendisini egemenlik altına alan bütün kayıtlar-dan kurtararak kalbini özgürlüğe kavuşturması demektir. Tevhid, aynı zaman-da toplumsal eşitliği de ifade eder. Herkesin aynı ilkenin önünde eşit olduğu, beyaz ile siyahın, yöneten ile yönetilenin, büyük ile küçüğün ve kuvvetli ile zayıfın arasında hiçbir farkın olmadığı bir toplum!..

Üçüncü olarak Tevhid, sosyal dayanışmayı ifade eder. Şayet bu ümmet, sınıflar arasında farklılaşmaların meydana geldiği bir şekle dönüşürse, o zaman toplumsal binayı yeniden inşa etmek gerekir. Ta ki sınıfsız bir toplum, insanla-rın bir tarağın dişleri gibi eşit olduğunun⁸ göstergesi ve sürekli devrim de adâlet ve eşitliğe dayalı toplumunun varlığının tek delili olsun.

O halde içinde yaşadığımız şu asırda bize düşen şey, önce “لا إله إلا الله: İlâh nâmına hiçbir şey yoktur” demek, daha sonra “Evet, ilâh yalnızca Allah’tır” ter-kibini telaffuz etmektir. Bizim bu asrın ilâhlarına “لا: Hayır” dememiz bir zorunluluktur. İşte şehâdet cümlesindeki “لا إله إلا الله: İlâh nâmına hiçbir şey yoktur” ifadesinin mânası budur. Sonra herkesin önünde eşit olduğu “الواحد : Teklik” ilkesine “Evet” dememiz gerekir ki işte (لا إله إلا الله): Yalnızca Allah vardır) ifadesinin anlamı tam da budur. Bundan dolayı olandan (yapılandan) daha iyisi (nin ya-pılması) mümkün değildir” denilerek tebrik edilen, desteklenen ve “Âmin!, Âmin!” denilerek kutsanan asrımızın ruhu, İslâm’ın râzı olmadığı bir ruhtur. Bu ruh Allah’ın ruhundan da doğmamıştır. Gerçekte Allah’ın ruhundan kay-naklanan ruh, “لا إله إلا الله: İlâh nâmına hiçbir şey yoktur” cümlesinde temsil edilen İslâm’ın ruhudur ki, o da red (inkâr) ruhudur. Bu ruh, insanın, bu asırda ege-men olan sahte ilâhları reddederek, onları eleştirerek, insanlığı bu konuda bi-linçlendirerek, hakkı açığa çıkararak ve bâtıla karşı durarak yaşaması gereken ruhtur. Şehîd ise, “hak sözü zâlim sultanın yüzüne haykıran kimse”dir.⁹

⁸ Yazar Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “insanlar tıpkı bir tarağın dişleri gibi eşittir. Allah korkusu hariç, hiç kimsenin, başkaları üzerinde bir üstünlüğü yoktur” (Kırş. Aclûnî, Keşfu’l-Hafâ, H. No: 2846) hadisine göndermede bulunmaktadır.

⁹ Yazar Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “cihâdın en efdali, zâlim sultanın yüzüne karşı söylenen adâletli sözdür” (Kırş. Ebû Dâvûd, Melâhim, 17; Tirmizî, Fiten, 12; Nesâî, Bey’at, 37; İbn Mâce, Fiten, 20) hadisine göndermede bulunmaktadır.

Keşke bizler, kelime kelime özümseyerek, içeriğinin hakkını tam olarak vererek, gerçek anlamının künhüne vararak, “لا إله إلا الله : Allah’tan başka İlâh yoktur” ilkesine hakkıyla vefa gösterebilssek! Keşke “لا: Hayır” demekten kendimizi alıkoymasak, her zaman “لا: Hayır” desek! Bu asrın ilâhları ne kadar da çoktur!.. Heyhat, Müslüman ölür de bu ilâhlara “لا: Hayır” demenin gereğini bihakkın yerine getirmemiş olabilir!..

3. “محمد رسول الله: Muhammed (s.a.v.) Allah’ın Resûlüdür” İkinci Şehâdeti Ne Demektir?

İnsanlar, yanlış bir algıyla “محمد رسول الله: Muhammed Allah’ın Elçisidir” cümlesinin başta Hz. Muhammed (s.a.v.) olmak üzere, genelde peygamberleri ululama, özelde ise Hz. Muhammed (s.a.v.)’in şahsını yüceltme, onun hayat hikâyesinden söz etme, onun fazilet, erdem ve üstünlüklerini zikretme gibi anlamlara geldiğini sanıyorlar. Hatta, o saf ve özgün anlamından tamamen koparıldığı için, çoğu zaman “أشهد أن محمدا رسول الله: Şehâdet ederim ki Muhammed Allah’ın elçisidir” manasına gelen ikinci şehâdet, âdetta “لا إله إلا الله: Şehâdet ederim ki Allah’tan başka ilâh yoktur” anlamındaki birinci şehâdete başkaldırıyor!.. Bu anlamda Hz. Muhammed (s.a.v.)’in ve Ehl-i Beyt’in sevilmesi ile ilgili çok şeyler söyleniyor, İslâm’ın râzı olmayacağı ve ilk sahabilerin de tanışık olmadığı, sonradan uydurulmuş (bid’at)¹⁰ bir yolla Hz. Peygamber (s.a.v.)’in şefaatinde bahsediliyor. En iyi ihtimalle, “Allah” ve “Muhammed” isimlerinin içerisinde yer aldığı iki şehâdetten her biri teke indirgeniyor. Şöyle ki: Allah, “لا إله إلا الله : Allah’tan başka İlâh yoktur” şehâdeti içerisine; Muhammed (s.a.v.) ise “محمد رسول الله: Muhammed Allah’ın elçisidir” şehâdeti içerisine sokularak, Allah’tan baka ilâh olmadığına dair şehâdet ile Muhammed (s.a.v.)’in Allah’ın elçisi olduğuna dair ikinci şehâdetten söz etmek, neredeyse bir kabul ediliyor. Söz gelimi son dönem akâid kitaplarında “İlâhiyyât (İlâhiyatta dair konular)” ve “Nübuvvât (Nübüvvete dair konular)” şeklinde bir ayırım yapılarak Allah ve Muhammed (s.a.v.), Tevhid’in iki farklı kutbu haline getirilmiştir. Yine son dönem (müteahhirûn) âlimleri, Müslümanların çöküş ve gerilemeyi en yoğun olarak yaşadığı bir dönemde, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in erkek ve kız çocuklarının, babasının, dedelerinin ve hanımlarının isimlerini bilip ezberlemenin, bütün Müslümanlar üzerine vâcip olduğunu söylediler ve bunu da inanç esasları arasına soktular. Ayrıca bu anlayış doğrultusunda şekillenen şefaât düşüncemiz, en iyi ihtimalle, bizim Eş’arî akîdesinden miras aldı-

¹⁰ “Daha önce benzeri bulunmayıp sonradan ortaya çıkan şey” yahut “dine sonradan eklenen veya çıkarılan şey” demek olan **bid’at**, terim olarak “Hz. Peygamber (s.a.v.)’den sonra ortaya çıkan ve dinî bir delile dayanmayan her tür inanç, ibâdet ve dinî davranışlar” anlamına gelir. Bkz. Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2010, s. 48.

ğımız inancın bir parçası olmaktadır: Buna göre şeyh dua eder ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in şefaatinin diler; Müslümanlar da onun arkasından Habîb (s.a.v.)'in şefaatinin dilerler!.. Dikkat edilirse şefaatin talebi, kendi amellerine güvenmeyen ve hiçbir kıymet-i harbiyesi de olmayan, bu yüzden işlerini kolaylaştırmak için bir aracıya dayanan bir topluluktan geliyor. Bu çarpık peygamber tasavvurunu benimseyen tasavvufî eğilim, sürekli olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'in şahsı üzerinde yoğunlaşan; onun ezeli ve ebedî olduğunu; yerin, göğün, nehirlerin, denizlerin, nebatâtın, ağaçların, insanların ve hayvanların, kısacası her şeyin ondan yaratıldığını ifade etmek için "Hakikat-i Muhammediyye"¹¹ terimini kullanan bu akımı güçlendirmiştir. Bizler de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in doğum gününde "mevlit törenleri" yaptık ve Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in, "Her kim Muhammed'e tapıyorsa bilsin ki Muhammed ölmüştür ve her kim de Allah'a tapıyorsa bilsin ki O diridir; ölmez" sözünü unutarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sırf şahsiyeti (fiziksel ve biyolojik yapısı) üzerinde yoğunlaşmak suretiyle bu bid'atleri çoğalttık. Doğal olarak buna, vahyin Allah ile, İslâm'ın ise Hz. Muhammed (s.a.v.) ile müşahhaslaştırılması şeklinde insanların bilinçlerindeki tabii düşüşü de eklemek gerekir...

Oysa, ikinci şehâdetle (أشهد أن محمداً رسول الله): Şehâdet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir) kastedilen, bu anlamlardan hiçbirini değildir!.. Peki bu şehâdetle kastedilen nedir? İkinci şehâdetle, vahyin gelişim ve kemâle erme açısından en son merhalesinin İslâmî vahiy olduğu ilân edilmiştir. Gerçekte İslâmî vahiy, insan bilincinin derecesine, ilerlemesine ve vahyin içinde zuhur ettiği toplumun geçirdiği sosyal şartlara, tarihî merhalelere ve her bir toplumun geçirdiği medeniyet evrelerine uygun olarak ortaya çıkan, peş peşe süregelen uzun merhalelerin en son aşamasıdır. Nitekim her bir toplumun geçirdiği tarihi merhaleye ve uygarlık seviyesine uygun olarak vahiy gelmiştir. İnsan, ilk merhalede, daha beşikteyken, onun yapısına, yani fikrî ve psikolojik düzeyine uygun düşecek tarzda bir vahye ihtiyaç duymaktaydı. Bu nedenle bu evrede vahiy, insanları iyilik yapmaya teşvik etmek (terğîb) ve onları kötülük yapmaktan

¹¹ "Hakikat-i Muhammediyye" kavramı sûfiler arasında "Allah'ın ilk defa ve ilk varlık olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'i kendi nûrundan yaratması anlamında kullanılan bir tabirdir. Sûfilere göre Allah'tan başka hiçbir şey yokken ilk defa hakikat-i Muhammediyye var olmuş, bütün yaratıklar bu hakikatten yaratılmış ve sırf onun için halk edilmiştir. Âlemin var olma sebebi, maddesi ve gayesi Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Bu anlayışa göre ilk yaratılan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in temsil ettiği nübüvvet nûrudur. Evren, onun nurundan yaratılmıştır. Varlığın mebde ve müntehası, başlangıcı ve sonu Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Bu düşünce mensupları genellikle "Sen olmasaydın ben evreni yaratmazdım" (Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II/164; Hâkim, *el-Müstedrek*, II/615) anlamındaki kudsî hadisi kendilerine referans alırlar.

sakındırmak (terhîb) ile iyilik yapanlara Yüce Allah'ın mükâfat sözü (va'd) ve kötülük yapanlara ise Yüce Allah'ın tehdit sözü (va'id) esasları üzere gelmiştir. Bu devrede dindarlığın ve imanın ölçüsü mutlak anlamda kanunlara itaatti. Örneğin "Yemek Kanunu" gibi: Bu kanun, bedenini hâkimiyeti altına alması ve nefsinin kontrol etmesi konusunda insanı eğitmek içindi. Ayrıca bu kanun, kendisini doğadan bağımsızlaştırma uğraşısı alanında insanın eğitilmesi için vaz edilmişti.

Bu kanunlardan biri de "Cumartesi Kanunu" olarak bilinen kanundur: Bu kanunun vazedilme amacı, deyim yerindeyse, Allah'a benzemeye riayet etmesi hususunda insanın eğitilmesiydi.¹² Bununla hedeflenen husus, her ne kadar haftanın diğer altı gününde dünyaya dalmış olsalar bile, (nasıl Allah, gökleri ve yeri altı günde yaratmış, daha sonra da tahtına oturmuşsa), insanların da kendi hayatından bir bölümü, mesela haftanın bir gününü Allah'a tahsis etmesi, o gün çalışmaktan, alış-veriş yapmaktan, ateş yakmaktan, alenen bir şeyleri hareket ettirmekten uzak kalmasıydı. Böylece insanın haftada bir gün Allah ile irtibatının olduğu ilan edilmiş olmaktadır.

Bu kanunlardan bir diğeri ise, "Temizlenme Kanunu"dur. Her ne kadar bazıları (Yahudiler) Temizlenme Kanunu'nu, Allah'ın sonsuza kadar belli bir kavmi seçkin kılması, onlara yeryüzü egemenliğini vadetmesi, koyunları ve zaferi vereceğine dair söz vermesi şeklinde yorumlamaya çalışsalar da, bu gerçekte insanın Cenâb-ı Allah'a itaatkâr olacağına, O'na boyun eğeceğine ve O'na iman edeceğine dair kan ile yazılmış bir sözleşmedir. Bu aşamada vahyin hedefi, tabiat kanunları ve siyasî güçlerin kendi mukadderatı üzerindeki egemenliklerinden kurtulabilmesi ve devletin oluşumunda esas olan doğaya egemen olabilmesi için, Yüce Allah'ın tabiattaki kanunlara ve bununla birlikte tarihin gidişatına egemen olduğu konusunda insanın farkındalığını arttırmaktı. İşte bu nedenle Yüce Allah, somut bir delil ile kendi varlığını ve kudretini ispatlamak için mûcizelerini yaratarak doğa yasalarına müdahale etmiştir.

Bu deneme bazıları üzerinde başarılı olmuştur: "Firavun ailesinden, imanını gizlemekte olan mü'min bir adam şöyle dedi: "Rabbim Allah'tır, dediği için bir adamı öldürecek misiniz? Hâlbuki o, size Rabbinizden apaçık mucizeler getirdi. Eğer yalancı ise, yalanı kendi aleyhinedir. Eğer doğru söylüyorsa, sizi tehdit ettiği şeylerin bir kısmı başınıza gelecektir. Şüphesiz Allah, aşırı giden, yalancılık eden kimseyi doğru yola erdirtmez."¹³ Fakat bu tecrübe (bu deneme, bu yol), çoğunluk üzerinde başarılı

¹² Yazar "Gerçekten sizin Rabbiniz, altı günde gökleri ve yeri yaratan, sonra arşa istiva eden Allah'tır" (A'râf, 7/54) âyetine göndermede bulunuyor.

¹³ Mü'min, 40/28.

olmamıştır. Nitekim Mûsa (a.s.), İsrailoğullarına gücendi ve onların çöle sürülmesi için beddua etti. Onlar ise buzağıya tapınmaya, altın, mal ve isteklerin peşinde koşmaya devam ettiler. Böylece insan bilinci, özgürleşmeden, nefsi aşmadan, ona boyun eğerek ilkel maddî seviyede kaldı.

İnsan, çocukluk devresini tamamlayıp geçlik evresine girince, bir diğer ifadeyle çocuk büyüyüp buluş çağının ileri evresine ulaşınca duyusal yönü zayıflar, ama duygusal yönü güçlenir. Bu evrede insan, geleceğe dönük bir takım emeller besler ve zihninde daha güzel bir dünya hayali kurarak aşırılıklardan arınır. Bu haleti ruhiye onu yumuşamaya götürür. Bu süreçte insan, kendi duyularıyla olayları idrak etmeye güç yetirir hale gelir. Artık o, kendi duyuları ve hissettikleriyle olay ve olgular arasındaki ilişkiyi idrak edecek bir seviyeye ulaşır. Bu aşamadan sonra, deyim yerindeyse vahiy ikinci defa, tekrar iner: Bu sefer vahiy, terğîb (teşvik) ve terhîb (sakındırma) yoluyla veya va'd (cennetle müjdeleme) ve va'id (tehdit ile korkutma) yöntemiyle ya da insana bir takım kanunları farz kılarak (şart koşarak) değil; sevgi, şefkat, merhamet, itaat, tevazu ve ihsân yoluyla onu yüceltmek için gelir. İşte bu aşamada insan, şu an içinde yaşadığımız dünyadan başka bir dünyayı hayal eder ve bu perspektiften bakar. Yine insan, şu an içinde yaşadığımız ve hayalin temennileri, rüyanın gerçeklerle, olanın da olması gerekenle karıştığı dünya ufuklarından farklı samâlardaki ufuklarda gezinir. Bu durumda dindarlık, organların ortaya koyduğu bir amel olmaktan çıkarak artık bir esas, kalbin işlevlerinden bir amel olur. Bu devrede af, cezaya; vermek, almaya; rûh, cesede; iç, dışa; barış da savaşta gâlip gelir.

Bazıları üzerinde (dindarlığın, organların ortaya koyduğu bir amel olarak değil de kalbin işlevlerinden olan bir amel olarak görüldüğü şeklinde tezahür eden) bu tecrübe, başarılı olmuştur: *“İman edenlere düşmanlık etmede insanların en şiddetlisinin kesinlikle Yahudiler ile Allah’a ortak koşanlar olduğunu görürsün. Yine onların iman edenlere sevgi bakımından en yakınının da “Biz huristiyanlarız” diyenler olduğunu mutlaka görürsün. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır. Onlar büyüklük de taslamazlar.”*¹⁴ Bu, onların arasında keşişlerin ve râhiplerin olmasından ve mütevazî şahsiyetler olarak kibir göstermemelerinden dolayıdır. Fakat bu tecrübe güç, baskı ve zorbalık olmadan iman etmeyecek bir topluma tepki olarak, sadece kahramanların, kutsal addedilen şahsiyetlerin ve şehitlerin imanı ile sınırlı kalmış bulunmaktadır. Buna ilaveten, ferdin kurtuluşunun, mutlaka toplumun da kurtuluşuna sebep olması, bunun da devletin işâsına götürmesi gerekir. Bu ise henüz gerçekleşmemiş bir husustur. Tıpkı Yüce Mesih’in “be-

---

¹⁴ Mâide, 5/82.

nim yurdum bu dünya değildir” özdeyişinde dediği gibi, bu evrede semavâtın melekûtunu keşfetmek yeterli görülmüştür.

İnsanlık, çocukluk devresini tamamlayarak olgunluk ve erkeklik çağına erişince, vahiyin büyük merhalelerinin üçüncüsü gelmiştir. Bu son aşamada vahiy, “kanun” ile “sevgi”yi, “Eğer ceza verecekseniz, size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.”¹⁵ âyetinde belirtildiği gibi “af” ile “ceza”yı birleştirmiştir. Yine bu aşamada duyu ile vicdan akılda mezc edilmiş, “işlerin en hayırlısı vasat (orta) olandır”¹⁶ ilkesi gereği, birinin lehine diğerinin aleyhine aşırılığa gitmesi engellenmiştir. Ayrıca bu aşamada insan, arasında yaşadığı yer ve gök tecrübelerini de birleştirme imkânı bulmuştur.

O halde “أشهد أن محمدا رسول الله”: Şehâdet ederim ki Muhammed (s.a.v.) Allah’ın elçisidir” cümlesinin anlamı, bize, İslâm’ın sözünü ettiğimiz bu vahiy merhalelerinin en son aşaması olduğunu ifade eder. Bu da zorunlu olarak şu iki gerçeği ortaya koyar:

1- İnsan aklı, kemâle erdiği için dolayı, yeni bir vahye ihtiyaç duymamaktadır. Çünkü artık insan aklı, doğruyu yanlıştan ayırma (temyiz) ve olay ve olguları birbirlerinden ayırtmaya güç yetirecek seviyeye ulaşmış bulunmaktadır. Bu bağlamda akıl, sahip olduğu bu yetiyle vahyin kendisine vermiş olduğu bütün gerçeklere ulaşabilme kabiliyetine sahiptir. İnsan, bu hakikatleri anlayabilir, yorumlayabilir, uygulayabilir ve pratik hayatında söz konusu hakikatlerden istifade edebilir. Şu an hakikatleri doğrudan idrak etme hususunda aklı kısır görmek, gökten medet ve ilhâm geldiği iddiasında bulunmak ya da doğrudan Rabbanî hakikatleri idrak edecek bâtinî bir gözün bulunduğunu ileri sürmek, insan aklı üzerinde bir takım vesayetler oluşturmak isteyen azgın ege-men güçlerin istediği yöne doğru yönlendiren ve onu sömüren bâtil bir iddiadır. Bundan dolayı artık hurafeye,¹⁷ sihre,¹⁸ kehânete,¹⁹ arrâfcılığa²⁰ ve fala²¹ yer

¹⁵ Nahl, 16/126.

¹⁶ Yazar “خير الأمور أوسطها: İşlerin en hayırlısı orta (aşırılıklardan uzak) olandır” (Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *Şuabu’l-İman*, Beyrut, 1990, III/402) hadisine atıfta bulunmaktadır.

¹⁷ Sözlükte “bunamak” anlamına gelen **hâref** kökünden türemiş bir isim olan **hurâfe** kelimesi “akla ve gerçeğe aykırı düşün aldatıcı söz” demektir. Masal, efsâne ve genel olarak gerçek dışı olduğu kabul edildiği halde hoş giden nakil ve rivayetlere de hurâfe denilmiştir. Dinî istilahta ise hurâfe “mantikî temeli olmayan telakki ve uygulamaların, din adına ileri sürülüp benimsenen bâtil inanç ve davranışları ifade eden terim” olarak tanımlanmıştır. (Krş. Ebû’l-Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, Kum, 1405, IX/65; Ali Murat Yel, “Hurâfe”, *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII/381). Hurafe kelimesi Kur’an’da geçmemekle beraber anlam yakınlığı bulunan **üstûrenin** (uydurulmuş söz) çoğulu olan

esâtîr dokuz âyette geçmektedir. Ayrıca **ihtilâk** (yalan uydurmak) (Sâd, 38/7), **tekavvül** (uydurulmuş söz) (Tûr, 52/33; Hâkkâ, 69/44) ve **hulûku'l-evvelîn** (önceki milletlerin geleneği) (Şûrâ, 26/137) terkihi de hurâfeye yakın mânalar taşımaktadır. Bkz. Y. Şevki Yavuz, "Hurafe", *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII/382-384.

- ¹⁸ Sözlükte "bir şeyi olduğundan başka türlü göstermek, aldatmak, oyalamak; birinin ilgisini çekmek, gönlünü çelmek" (Krş. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IV/348 vd.) mânalarında mastar olan **sihir** kelimesi "hile, adatma; sebebi gizli kalan iş" anlamlarında isim olarak da kullanılmaktadır. Kur'an'da geçen "*Mûsa sihirbazlara «siz atın» dedi. Attıkları anda halkın gözlerini boyadılar ve büyük bir sihir yaptılar*" (A'râf, 7/116) ve "*Mûsâ sihirbazlara «yok, (önce) siz atın» dedi. Bir de ne görsün, onların ipleri ve değnekleri yaptıkları sihirden dolayı kendisine doğru hızla sürünür gibi görünüyor*" (Tâhâ, 20/66) gibi âyetlerden hareketle **sihir**, "el çabukluğu, göz boyama ve yıldızlı sözler söyleme yoluyla gerçekleştirilen hile ve aldatma işi; ayrıca şeytanla yakınlık kurup ondan yardım alma ve nesnelere şeklini değiştirme iddiası" olarak tanımlanmıştır. (Râğib el-İsfehânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, Thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Beyrut, 1998, s. 400; İlyas Çelebi, "Sihir", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII/170-172.
- ¹⁹ Kehânet, "gâipten haber vermek, falcılık yapmak" anlamına gelir. (Krş. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIII/362-363). Terim olarak ise "gelecekte vuku bulacak gizli şeylerden ve gâipten haber vermek" demektir. Bu işi yapan kişiye **kâhin** denir. Kur'an-ı Kerim'in iki âyetinde geçen kâhin kelimesi, düşmanları tarafından Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yöneltilen kâhinlik iddiasının reddedilmesini amaçlar. İlgili literatürde cinlerden yardım almak, yıldızların hareket ve konumlarına bakmak, fitrî yetenekleri kullanmak ve bir takım tekniklere başvurmaktan ibaret olan yöntemlerle kâhinlik yapıldığı bildirilir. Bunların bir kısmı itikadı da etkileyecek nitelikte olup dince küfre götüreceği şekilde sakıncalı görülmüştür. Bir kısmı ise şarlatanlık olarak telakki edilip ahlâksızlık statüsünde tutulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) kehâneti yasakladığı gibi bilgi için ona başvurmayı da yasaklamış, bu yola başvuranların vahyi inkâr etmiş konumda görüleceğini ve ibadetlerinin kabul olunmayacağına bildirmiştir. Bkz. Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 180.
- ²⁰ Sözlükte **İRÂFE**, "bilmek" mânasındaki **irfân** (mârifet) veya "yönetmek, idâre etmek, münecimlik yapmak" anlamındaki **arâfet** kökünden türemiş olup "bilme, tanıma; münecimliği meslek edinme; kâhinlik yapma" mânalarına gelir. (İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX/237). Terim olarak "olaylar arasındaki ilişki ve benzerliklerden hareket ederek geçmiş veya daha çok gelecek hakkında bilgi vermek, kâhinlik ve münecimlik yapmak" demektir. Bu işi yapan kimseye ise **Arrâf** denilir. (Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 137). Sözlükte "bir şeyi bildirmek" anlamındaki **urf** veya **urf** kökünden türemiş bulunan "arrâf" kelimesi kaynaklarda biri yukarıdaki istilahî mânada, diğeri de "kâhin" mânasında olmak üzere iki türlü kullanılmıştır. Arrâf hakkında verilen bilgiler onun kâhinden farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre **arrâf**, "herkesin farkına varamayacağı gizli ve karmaşık olan hususları doğuştan sahip bulunduğu bir kabiliyetle hisseden, kazandığı deneyimlerle de gelecek hakkında önceden tahminlerde bulunan kimse" demektir. Bu tariften de anlaşılacağı üzere arrâf, olaylar arasında herkesin fark edemeyeceği şekilde gizli ve karmaşık olan benzerlik ve münâsebetleri doğuştan sahip olduğu bir kabiliyetle hissedebileceği gibi, kazandığı tecrübelerle de istikbâle dair bazı olaylar hakkında önceden tahminlerde bulunabilir. Sıradan insanlardan farklı bir zekâ ve idrak üstünlüğüne sahip olduğu kabul edilen arrâf bu gücünü yöneldiği konuya teksif eder ve olaylar arasındaki bağlantıyı, mevcut olayların gelecekte doğuracağı sonuçları, aynı sebebe bağlı olmakla beraber fark edilemeyecek derecede karmaşık bir mahiyet arz eden benzer hâdiseleri bulmaya çalışır.

yoktur. Zira bunların hepsi aklın işlerliğine ('amelu'l-akl), geleceğe yönelik düşünce üretmesine (tedebbür),²² belli kurallar çerçevesinde çıkarsamalarda bulunmasına (istidlâl)²³ ve şüpheden ârî kat'î delil getirme (burhân)²⁴ özellikle-

(Krş. Ahmet Saim Kılavuz, "Arrâf", *DİA*, İstanbul, 1991, III/393-394). Arrâf'ın gelecekle ilgili verdiği haberlerin bir kısmı zaman zaman doğru çıksa da her söylediğinin gerçekleşmesi mümkün değildir. Zira bu haberler her zaman kesin bilgi vasıtalarının değil, çoğunlukla bazı zan ve tahminlerin ürünüdür. Arrâf'ın geçmişe ait verdiği bilgiler ise daha çok soru soran kimsenin psikolojik ve fizyolojik yapısından elde ettiği ipuçlarına dayanmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in geçmiş milletler içinde peygamber olmadıkları halde tahminleri gerçekleşen ve kendilerine "muḥaddesûn" denilen kimseler bulunduğunu ve şayet ümmetinden böyleleri varsa mutlaka Hz. Ömer (r.a.)'in bunlardan biri olması gerektiğini (Buhârî, Fezâilü's-sahâbe, 6) bildiren hadisinde geçen "muḥaddes" ile **arrâf**'ı kastettiği kabul edilmektedir. Kâhîn ve arrâfa giderek onların söylediklerini tasdik edenlerin Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilene inanmamış sayılacaklarını, kâfir olacaklarını, (Krş. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX/238) bu kimselerin kırk gün namazlarının kabul edilmeyeceğini ve böylelerinin cennet yüzü göremeyeceklerini" (Müslim, Selâm, 125; Ebû Dâvûd, Tıb, 21; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II/429, III/19) bildiren hadislerde **arrâf**, kâhîn ile eş anlamlı kullanılmış ve onların gaybı bilme iddiaları reddedilmiştir.

²¹ Arapça'da fal (fe'l), "uğur ve uğurlu şeyleri gösteren simge" anlamına gelir. Terim olarak ise "çeşitli teknikleri kullanmak suretiyle gelecekte ve bilinmeyen haber verme, gizli kişilik özelliklerini ortaya çıkarma sanatı" diye tanımlanmıştır. (Krş. Mehmet Aydın, "Fal", *DİA*, İstanbul, 1995, XII/134-138). Kur'an'da doğrudan fal kelimesi geçmemekle birlikte, "... Bir de fal oklarıyla kismet aramanız size haram kılındı" (Mâide, 5/3) ve "Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçın ki kurtuluşa eresiniz" (Mâide, 5/90) âyetleriyle Câhiliyye dönemi âdetlerinden olan fal (şans) okları (ezlâm) ile fal tutup kismet arama kesin bir dille yasaklanmıştır. Bkz. Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 87.

²² Arapça'da nazar, tefekkür, i'tibâr ve taakkul (akl) gibi düşünmeyi ifade eden kelimelerin başında gelien **tedebbür**, "bir işin sonucunu başından hesap etmek" anlamına gelir. Aynı kökten gelen **tedbîr**, tedebbürün sonucu olarak "gereken önlemi almak" demektir. **İ'tibâr**'ın da tedebbürle hemen hemen aynı mânayı ifade ettiği anlaşılmaktadır. Dikkat edileceği gibi tedebbürde düşünme geleceğe yöneliktir. Krş. İlhan Kutluer, "Düşünme", *DİA*, İstanbul, 1994, X/53.

²³ **İstidlâl**, "yol göstermek, rehberlik etmek" anlamına gelen delâlet kökünden türemiştir. Bir veya birden çok önermeden başka bir önerme çıkarma, akıl yürütme anlamında bir mantık terimi olan istidlâl, bir kelâm terimi olarak ise "bir hüküm veya kavramın doğruluk yahut yanlışlığını kanıtlamak için zihnin yaptığı akıl yürütme eylemi, delile dayanarak bir husus hakkında hükme varma, bir hususu ispat etmek için delil ortaya koyma" diye tarif edilebilir. Terim olarak ise istidlâl "belli önermelerden hareket ederek başka önermelerin doğru veya yanlış olduklarını ortaya çıkarma; önermeler arasında bağlantı kurarak yeni bir hüküm elde etme işlemi" şeklinde tanımlanabilir. Bkz. Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 164; Yusuf Şevki Yavuz, "İstidlâl", *DİA*, İstanbul, 2011, XXIII/325.

²⁴ **Burhân**, Arapça'da "berraklaştırmak; hastalıktan sonra eski haline dönmek; delil getirmek, açıklığa kavuşturmak" anlamındaki **bereh** kökünden türemiş olup "doğruluğunda şüphe bulunmayan, zarurî bilgi getiren kat'î delil ve kesin bilgi ifade eden kıyas" demektir. Bkz.

rine aykırıdır. Bu aşamada artık cehâlete ve ümmiliğe²⁵ de yer yoktur. Çünkü cehâlet, gerçekte akli ortadan kaldırmak ve onu alaşağı etmekle eşdeğerdir. Aynı şekilde bu evrede zanna, taklide, şüpheye, bir modan ötekine seyirtmelere (gelgit) de yer yoktur. Çünkü artık akıl, yakînî bilgi elde etme ve işleri kesinleştirme gücüne de sâhip olup, yaratabilme ve yeni şeyler keşfetme yetkinliğine ulaşmıştır.

O halde insan için kendi sâdik (dürüst) fitratına tâbi olması, ona uyması yeterlidir. Çünkü İslâm, fitrat dinidir.²⁶ Fitratın ötesinde olan her şeyin onunla hiçbir ilgisi yoktur. Aynı şekilde fitratın düzeyine ulaşmamış olan her şey de eksik sayılır. Oysa fitrat, bu fazlalık ve eksikliklerden daha mükemmel bir seviyededir. İnsan fitratını eksik, alçak, bayağı ve yanlış gösteren her tür girişim, gerçekte kendilerini kötülüklerden uzaklaştırıp hayra yönlendirecek yahut hatalar kendi etleri ve kanlarından (fitrî) olduğu halde, onları söz konusu hatalardan arındırmak isteyen egemen gücün (hâkimin), insanları vesayeti altına almasını hedeflemektedir. Bu sayede insan, aklî bağımsızlığını kaybederek dinî ve siyasî sultaya bağımlı kalır ki, bu İslâm'ın asla razı olmadığı bir şeydir.

2- İnsan, kendi irâdesiyle yeryüzünde Allah'ın kelimesini (egemenliğini/otoritesini) gerçekleştirmeye ve kendi isteğiyle yüklenmeye razı olduğu emaneti kuşanmaya güç yetirecek düzeydedir: “Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zâlim, çok câhildir.”²⁷ Akıl ve irâde yetilerine sahip olan insanın bu konuda hâriçten gelen bir mûcizeye ya da dıştan gelen

Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 49; Yusuf Şevki Yavuz, “Burhân”, *DİA*, İstanbul, 1992, VI/429).

²⁵ Sözlükte “anne, bir şeyin aslı, bir toplumun reisi” anlamındaki *ümm* kelimesinden türeyen *ümmî* sözcüğü istilahta “kitâbî bilgilerle mücehhez kılınmamış, tabii hali üzerine kalmış, bir öğreticinin öğretmesi yoluyla ve okuyup yazmak suretiyle ilmî bir tahsil görmeyen kimse” demektir. Kur’an-ı Kerîm’de tekil ve çoğul formda 6 yerde geçmiştir. *Ümmî* kelimesi Kur’an’da “onlar ki yanlarındaki Tevrat’ta ve İncil’de yazılı bulacakları, o Resûle, o ümmî (okuma-yazma bilmeyen) peygambere tâbi olurlar” (A’râf, 7/157) âyetinde Hz. Muhammed (s.a.v.)’in bir vasfı olarak kullanılmıştır. (Krş. Ebû Abdillâh Muhamamed b. Ahmet el-Kurtubî, *el-Câmiu’l-Ahkâmi’l-Kur’an*, Kahire, 1987, VII/298-299). Nitekim Yüce Allah “sen Kur’an’dan önce her hangi bir kitap okumuyordun ve onu elinle de yazmıyordun” (Ankebût, 28/49) buyurarak, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ümmî oluşunun, insanlara aktardığı bilgilerin akıl, tecrübe ve duyu organlarıyla elde edilen bilgiler olmadığını belirtmek istemiştir. Resûlullah (s.a.v.) bu hususta hiçbir tahsil görmediği için, onun tebliğ ettiği hususlar tamamen yüce kudrete, ilmi sınırsız Yaratıcı’ya dayanmaktaydı.

²⁶ Peygamber (s.a.v.) hadis-i şerîfte “her doğan İslâm fitratı üzere doğar. Sonra anne ve babası onu Yahudî, Hristiyan veya Mecûsî yapar” (Bkz. Buhârî, Cenâiz, 92; Ebû Dâvud, Süne, 17; Tirmizî, Kader, 5) buyurmuştur.

²⁷ Ahzâb, 33/72.

manevî bir yardıma ihtiyacı yoktur. Yüce Allah, geçmiş vahiy dönemlerinde olduğu gibi, tabiat kanunlarının gidişatına müdahale etmemektedir: *“Bizi, mûcizeler göndermekten meneden şey, ancak evvelki ümmetlerin onları yalanlamalarıdır...”*²⁸ İnsan fiillerini yönlendirmeye ve ona emretmeye yönelik her tür zor kullanma girişimi, gerçekte baskı ve tasallut içindir. İnsanın âciz olduğunu farz etmek ve onun muktedir olmadığını varsaymak, egemen güce (hâkim), insanı boyunduruğu altına alma hakkı verir. Tıpkı emperyalizmin, kendi kendilerini yönetmeye güç yetiremedikleri gerekçesiyle, halkları yönetmeyi kendisi için doğal bir hak olarak varsaydığı gibi... Âciz olduğu gerekçesiyle insanı ihyâ etme uğraşısı, onu sihir, kehânet ve gizlenmeye; âcizliğini güce çevirsin diye evliyâya sığınmaya mecbur eder. Kendi geleceklerini belirleme yeterliliğine muktedir olmadıkları gerekçesiyle bir halkı diriltme (ihyâ etme) çabası, gerçekte onları sonsuza kadar dış sömürgecilerin yahut dahili baskıcı rejimlerinin vesâyeti altına sokmaya mecbur etmek demektir.

İnsan, yeryüzünde Allah'ın otoritesini hâkim kılmaya muktedirdir ve bu ameliyeden de mesuldür. Ona emânet tedi edilmiş ve o da tamamen özgür irâdesiyle emaneti yüklenmeyi kabul etmiştir. Onun sorumluluğu, yalnızca emanetin gerektirdiklerini yerine getirmektir. Bu nedenle bu kez insanın akıl ve irâde bağımsızlığını gerçekleştirme ve devleti ikame etme yani insanların içerisinde yaşayacağı sosyal bir sistem inşâ etme konusunda vahiy tecrübesi başarılı olacaktır. Nitekim Allah Rasûlü Hz. Muhammed (s.a.v.), geçmiş diğer nebî ve resûller gibi sadece hakka şâhitlik etmekle yetinmeyerek bu uğurda bütün gücüyle cehd ve gayret gösterdi ve vahiy tecrübesini gerçekleştirmeyi başardı. Geçmiş peygamberlerin verdikleri uğraşı, çoğunluk nezdinde değil de azınlık nezdinde başarılı olduğu halde, Hz. Peygamber (s.a.v)'in benzer uğraşısı çoğunluk nezdinde de başarılı olmuştur. Bu da vahyin son aşamada amacını gerçekleştirip hedefini bulduğunu gösteriyor. İşte bunun delili, artık insan özgürlüğü ve bağımsızlığının ilan edilmiş olmasıdır. Böylece özgürlüğe ve tam bağımsızlığa ulaşan insan, tabiat kuvvetleri tarafından gelecek olan baskıcı güçlerinin görüntüsünden ya da egemen sosyal sistemlerin tasallutundan vicdanını bütünüyle kurtarıp özgürleştirdikten sonra Yüce Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve daveti gerçekleştirci risâlet nosyonunun yürütücüsü (emanetçisi) olmuştur.

O halde “أشهد أن لا إله الا الله و أشهد أن محمدا رسول الله: Ben şehâdet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur ve yine şehâdet erdim ki, Muhammed Allah'ın elçisidir” kelime-i şehâdeti şu anlama gelir: “Ben, tanıklık ederim ki, insan hür ve

²⁸ İsrâ, 17/59.

bağımsızdır!" Çünkü onun akıl ve irâdesi vardır! İşte ben, (aklını işlevsel hale getirip irâdesini doğru yönde kullanan) bu insanım!...

KAYNAKÇA

(Çeviren tarafından eklenmiştir).

Kur'ân-ı Kerîm

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ*, Beyrut, Ts.

AHMED B. HANBEL, *el-Müsned*, İstanbul, 1992.

AYDIN, Mehmet, "Fal", *DİA*, (XII/134-138), İstanbul, 1995.

BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, *Şuabu'l-İman*, Beyrut, 1991.

BUHARÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahîh*, İstanbul, 1992.

ÇELEBÎ, İlyas, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, (Bekir Topaloğlu ile birlikte), İstanbul, 2010.

-----, "Sahir", *DİA*, (XXXVII/170-172), İstanbul, 2009.

EBÛ HANÎFE, *el-Âlim ve'l-Muteallim*, Nşr. M. Zâhid el-Kevserî, Trc., Mustafa Öz, *İmam-ı Azamın Beş Eseri* içinde, İstanbul, 1981.

HÂKİM, Ebu Abdillâh en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Beyrut, Ts.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.

İBN MANZÛR, Ebû'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mukerrem, *Lisanu'l-Arab*, Kum, 1405.

İSFEHÂNÎ, Râğıb, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, Thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Beyrut, 1998.

KÂRÎ, Ali, *Şerhu Kitâbi'l-Fikhi'l-Ekber*, Beyrut, 1984.

KILAVUZ, Ahmet Saim, "Arrâf", *DİA*, (III/393-394), İstanbul, 1991.

KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmet, *el-Camiu'l-Ahkâmi'l-Kur'an*, Kahire, 1987.

KUTLUER, İlhan, "Düşünme", *DİA*, (X/53-57), İstanbul, 1994.

MÜSLİM, Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccac, *el-Camiu's-Sahîh*, İstanbul, 1992.

NESÂÎ, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.

SİİRDÎ, Molla Halîl, *Kitâbu İsağoci fi'l-Mantık*, Thk. Sadreddin Yüksel, İstanbul, Ts.

TAHANEVÎ, Muhammed Ali b. Ali b. Kâdî, *Keşşâfu İsilâhati'l-Fünûn*, İstanbul, 1984.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.

TOPALOĞLU, Bekir, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, (İlyas ÇELEBÎ ile birlikte), İstanbul, 2010.

TURAL, Hüseyin, *Temel Sarf Bilgileri*, İstanbul, 2011.

YAVUZ, Y. Şevki, "Burhân", *DİA*, (VI/429), İstanbul, 1992.

-----, "Ebû Hanîfe", *DİA*, (X/138-143), İstanbul, 1994.

-----, "Hurafe", *DİA*, (XVIII/382-384), İstanbul, 1998.

-----, "İstidlâl", *DİA*, (XXIII/325), İstanbul, 2011.

YEL, Ali Murat, "Hurâfe", *DİA*, (XVIII/381), İstanbul, 1998.

<http://ar.wikipedia.org>